

Łukasz Jakubiak¹

Wiceprezydentura w obrębie konstytucyjnych struktur parlamentaryzmu i semiprezydencjalizmu

Słowa kluczowe: wiceprezydentura, głowa państwa, system rządów, parlamentaryzm, semiprezydencjalizm

Keywords: vice presidency, the head of state, system of government, parliamentarianism, semi-presidentialism

Streszczenie

Wiceprezydenci istnieją głównie w państwach przyjmujących prezydencki system rządów. Przegląd współcześnie obowiązujących regulacji dowodzi jednak, że wiceprezydentura występuje także, choć znacznie rzadziej, dwóch pozostałych ustrojach, czyli w ramach parlamentaryzmu i semiprezydencjalizmu. Celem artykułu jest analiza postanowień konstytucyjnych, które odnoszą się do wiceprezydentury w sześciu państwach, w których przyjęto jeden lub drugi ze wskazanych wyżej systemów. Autor zwraca uwagę na typowe i specyficzne cechy tej instytucji, dochodząc do wniosku, że ich osadzenie w systemach innych niż prezydencki nie jest czynnikiem, który w sposób zasadniczy odróżnia konstrukcję wiceprezydentury od tej występującej w typowym lub zmodyfikowanym (w porównaniu z modelem znanym ze Stanów Zjednoczonych) prezydencjalizmem.

¹ ORCID ID: 0000-0001-6219-8161, doktor habilitowany, Katedra Konstytucjonalizmu i Ustrojów Państwowych, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. E-mail: lukasz.jakubiak@uj.edu.pl.

Abstract**Vice-Presidency Within Constitutional Structures
of Parliamentarianism and Semi-Presidentialism**

Vice-Presidents exist mainly in the states adopting the presidential system of government. The overview of contemporary legal regulations proves, however, that the vice-presidency may also be found, though much less often, in the two remaining basic regimes, that is parliamentarianism and semi-presidentialism. The purpose of the article is to analyze constitutional provisions that relate to vice presidency in six countries in which one or the other of the two aforementioned systems was adopted. The author draws attention to the typical and specific features of this institution, arriving at the conclusion that its embedding in the systems of government other than the presidential one is not a factor that essentially distinguishes the construction of the vice-presidency from that occurring in a typical or modified (compared to the model known from the US) presidentialism.

I.

Wiceprezydentura nie jest współcześnie rozwiązaniem ustrojowym, które byłoby zastrzeżone tylko dla jednego, prezydenckiego systemu rządów, choć właśnie z tym modelem, przede wszystkim w wydaniu północnoamerykańskim, z reguły się ją łączy. Jeśli za punkt wyjścia przyjąć trzy najczęściej stosowane, jakkolwiek w różnych odmianach, modele ustrojowe, czyli prezydencjalizm, parlamentaryzm oraz semiprezydencjalizm, a następnie konkretne konstrukcje konstytucyjne w państwach, które te modele recypowały przeanalizuje się pod kątem występowania instytucji wiceprezydenta, to dojdzie się do wniosku, że w tylko nielicznych przypadkach ustrojowy kontekst wiceprezydentury tworzy system inny niż prezydencki. Spośród przeszło pięćdziesięciu państw współczesnego świata, w których przewidziano funkcjonowanie jednego lub kilku wiceprezydentów, konstytucyjny system rządów przyjmuje formę parlamentarną lub semiprezydencką w Bułgarii, Gabonie, Iraku, Indiach, Nami-

bii oraz Peru². Dwa ostatnie systemy rządów trzeba wprawdzie traktować pod tym względem jako wyjątek od zasady, ale jednak faktem pozostaje, że – jak pokazują realnie funkcjonujące struktury ustrojowe – we wszystkich trzech podstawowych modelach instytucja wiceprezydenta może być stosowana. Jeśli przyjąć, że upowszechnienie wiceprezydentury oznacza, że nie można jej współcześnie wiązać wyłącznie z ustrojem prezydenckim, to sygnalizowanemu zjawisku należy także nadać wymiar przestrzenny. Zarówno systemy par-

² Uznanie, że w danym państwie występuje system prezydencki, semiprezydencki lub parlamentarny opiera się na założeniu, że punktem wyjścia dla dokonania oceny w tej kwestii pozostaje zasadniczo konstytucyjna struktura instytucjonalna. Stąd też dla przyjęcia, że aby ustalić, czy np. w Gabonie obowiązuje konstytucja recypująca semiprezydencjalizm, wystarczy zweryfikować, czy istnieje dualistyczna egzekutywa złożona z prezydenta wybieranego w wyborach powszechnych oraz rządu, który odpowiada politycznie przed parlamentem oraz przed prezydentem, przy czym odpowiedzialność przed głową państwa nie musi być ujęta *explicite* w ustawie zasadniczej, lecz przynajmniej *implicite* wynikać z regulacji budujących schemat silnej władzy prezydenckiej. Takie założenie pozwala dostrzec, że konstytucja przewidująca semiprezydencką strukturę rządów może obowiązywać również w tych państwach, które nie spełniają wymogów pozwalających kwalifikować je jako demokracje. W warunkach dominacji prezydenta nad innymi organami państwa zależność gabinetu od parlamentu jest czysto formalna, ponieważ ugrupowanie prezydenckie, które jest podporządkowane głowie państwa dysponuje wszystkimi lub zdecydowaną większością mandatów w legislaturze. Nie zmienia to jednak faktu, że rząd, jako formalnie wyodrębniony organ konstytucyjny, na czele którego stoi premier istnieje, lecz nie stanowi autonomicznego, bo mogącego przynajmniej potencjalnie oprzeć się na większości parlamentarnej nastawionej opozycyjnie do głowy państwa, ośrodka politycznego. To z kolei prowadzi do wniosku, że konstytucja ustanawia wprawdzie system, semiprezydencki, ale nie generuje efektu, który nierzadko jest przypisywany temu modelowi rządów, czyli rzeczywistej konkurencji pomiędzy oboma centrami władzy wykonawczej, szczególnie w warunkach ich politycznego zróżnicowania (zjawisko koabitacji). W odniesieniu do państw niedemokratycznych należy zatem sformułować pogląd, że w ich ustawach zasadniczych można ujmować łatwo identyfikowalne modele rządów, które zostały wypracowane w odniesieniu do rozwiązań państw o ugruntowanych tradycjach demokratycznych, jednak na gruncie praktyki sprawowania władzy trudno mówić o zbieżności efektów realizowania podobnych schematów instytucjonalnych, a nawet jeżeli taka zbieżność występuje, to u jej podstaw w demokracjach i nie-demokracjach mogą leżeć różne przyczyny (np. znacząca przewaga partii prezydenckiej w demokracji może wynikać z zastosowania większościowego systemu wyborczego, a w przypadku nie-demokracji z wykluczenia określonych ugrupowań ze startu w wyborach, do czego posłużą działania naruszające standardy uczciwych wyborów). Szerzej na temat różnych możliwych ujęć w badaniach nad systemami rządów zob. M. Wallner, *Koncepcje teoretyczne systemu rządów: źródła, założenia, krytyka*, [w:] *Systemy rządów w perspektywie porównawczej*, red. J. Szymanek, Warszawa 2014, s. 60–78.

lamentarne, jak i semiprezydenckie, w których wiceprezydentura została włączona w obręb odpowiednich struktur instytucjonalnych nie są ograniczone do jednego, np. europejskiego, kontekstu ustrojowego, lecz występują w różnych częściach świata – poza Europą, także w Afryce, Azji oraz na gruncie południowoamerykańskim.

Mając na względzie uniwersalność instytucji wiceprezydenta, przez którą należy rozumieć zarówno możliwość jej zaadaptowania w ramach systemów rządów o zupełnie różnych cechach konstrukcyjnych, jak i występowanie – choć z różnym nasileniem – w niemal wszystkich częściach świata, powstaje pytanie o wspólny mianownik wiceprezydentury w systemach innych niż prezydenckie, czyli o te cechy wskazanego urzędu, które można uznać za szczególnie mocno powiązane z parlamentaryzmem lub semiprezydenccjalizmem. Niejako odwracając tak postawioną kwestię, trzeba by zbadać te właściwości instytucji wiceprezydenta, które należałoby jej przypisać bez względu na to, w jakim otoczeniu instytucjonalnym (rozumianym jako jeden z trzech sygnalizowanych wyżej systemów rządów) została ona recypowana. Można postawić tezę, że choć systemy parlamentarny i semiprezydencki widziane przez pryzmat regulacji normatywnych różnią się zasadniczo od ustroju prezydenckiego, to jednak nie stanowi to czynnika istotnie modyfikującego kształt instytucji wiceprezydenta, o ile właśnie na gruncie parlamentaryzmu lub semiprezydenccjalizmu dojdzie do jej zastosowania. Należy wszakże mieć na względzie, że – inaczej niż w przypadku systemów prezydenckiego i semiprezydenckiego – nie każda aplikacja ustroju parlamentarnego w ogóle nada się do tego, by wiceprezydentura mogła zostać wprowadzona. Takie wykluczenie cechuje te wszystkie systemy parlamentarne, w których głowa państwa występuje w wariacie monarchicznym.

Zasadniczym celem artykułu jest zatem analiza instytucji wiceprezydenta funkcjonującej w dość nietypowym dla niej kontekście instytucjonalnym – poza system prezydenckim, a jednocześnie w ramach jednego z dwóch podstawowych, konkurencyjnych wobec prezydecjalizmu, rozwiązań modelowych, czyli ustrojów parlamentarnego i semiprezydenckiego. Uzasadnieniem dla takiego podejścia jest nie tylko fakt, że dla każdego z dwóch wskazanych systemów wiceprezydentura jest wyjątkiem od zasady, ponieważ w zdecydowanej większości państw przyjmujących jedną lub drugą konstrukcję instytucjonalną takiego urzędu wewnątrz egzekutywy brakuje. Uwzględnienia

wymaga bowiem także fakt, że parlamentaryzm i semiprezydencjalizm posiadają wiele cech wspólnych, które dodatkowo odróżniają je od ustroju prezydenckiego. Należą do nich m.in. dualistyczna, a nie monistyczna władza wykonawcza, odpowiedzialność polityczna rządu przed parlamentem, a nie wyłącznie przed prezydentem (choć w modelu semiprezydentkim obie formuły odpowiedzialności mogą być syntetyzowane, tworząc mechanizmy odpowiedzialności podwójnej) mniej restrykcyjnie przeprowadzony podział władz, czy też – choć w tym przypadku chodzi wyłącznie o system parlamentarny, i to tylko w jego konkretnej odmianie – brak przyjęcia zasady powszechności wyborów w odniesieniu do personalnej obsady urzędu głowy państwa. Pomędzy systemami parlamentarnym i semiprezydentkim istnieje zatem wiele punktów stycznych. W szczególności dotyczy to słabszej wersji semiprezydencjalizmu, którego znamioną cechą jest konstytucjonalizacja wyłącznie parlamentarnej odpowiedzialności rządu (choć odpowiedzialność przed głową państwa może, nawet powinna występować w praktyce). To z kolei oznacza, że w zasadzie jedyną różnicą pomiędzy tak zbudowanym ustrojem semiprezydentkim a ustrojem parlamentarnym, przynajmniej w warstwie konstytucyjnej, jest zakres uprawnień prezydenckich, które w ramach tego pierwszego są znaczne, a tego drugiego – wciąż dość mocno ograniczone. Inną różnicą może być także tryb wyboru głowy państwa, który w przypadku semiprezydencjalizmu opiera się zawsze na zasadzie powszechności, a w przypadku parlamentaryzmu nie ma w tym zakresie jednolitych rozwiązań. Nie jest to zatem odmienność, która występuje w każdym przypadku. W podobieństwie wielu komponentów ustrojów parlamentarnego i semiprezydentckiego można więc widzieć dalsze uzasadnienie dla dokonania łącznej charakterystyki instytucji wiceprezydenta w tych dwóch systemach rządów. W pierwszej kolejności przedmiotem rozważań będzie wiceprezydentura w obrębie parlamentaryzmu, a w drugiej – na gruncie rozwiązań właściwych semiprezydencjalizmowi.

Należy nadmienić, że z punktu widzenia przyjętych założeń metodologicznych analiza dotyczy normatywnego aspektu instytucji wiceprezydenta (czyli jako konstrukcji ujętej w przepisach konstytucyjnych), natomiast różnorakie czynniki pozaprawne, choć nie zostały całkowicie pominięte, nie są w szczególności sposobem eksponowane. Z tej przyczyny zwrócono uwagę na wszystkie te państwa z wiceprezydenturą, których konstytucyjne systemy rządów można określić

jako parlamentarne lub semiprezydenckie, bez względu na to czy są to demokracje, autorytaryzmy, czy też tzw. reżimy hybrydowe. Zgodnie ze wskaźnikiem demokracji (*Democracy Index*) przedstawianym periodycznie przez *the Economist Intelligence Unit* w 2018 r. do tzw. ułomnych czy też wadliwych demokracji (*flawed democracies*) zaliczały się Indie (41. miejsce w rankingu), Bułgaria (46.), Peru (59.), Namibia (69.). Z kolei Irak (114.) ujęto jako tzw. reżim hybrydowy (*hybrid regime*), a Gabon (124.) jako system autorytarny³.

II.

Do względnie typowych, umocowanych przepisami konstytucyjnymi, systemów parlamentarnych, w których występuje instytucja wiceprezydenta można zaliczyć ustroje Bułgarii, Iraku oraz Indii⁴. W dwóch ostatnich głowa państwa jest wybierana w trybie wyborów nie powszechnych (w Iraku przez izbę pierwszą parlamentu, a w Indiach – przez specjalne kolegium wyborcze), co powoduje, że choćby z tego względu państwa te nie mogłyby być uznawane za semiprezydenckie. W przypadku Bułgarii prezydent jest wprawdzie wybierany w głosowaniu powszechnym, jednak jego pozycja ustrojowa, w tym także brak możliwości egzekwowania odpowiedzialności politycznej rządu, nie pozwala na przyjęcie, że doszło do recepcji semiprezydenccjalizmu. Mimo stosowania powszechnych wyborów prezydenckich, jest to nadal ustrój par-

³ *Democracy Index 2018*, the Economist Intelligence Unit, https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy2018 (5.04.2018).

⁴ Formalnie rzecz biorąc wiceprezydent występuje również w Szwajcarii, gdzie jednak przyjęto nie system parlamentarny, a parlamentarno-komitetowy (czyli system rządów zgromadzenia). Istnieją pomiędzy zasadnicze różnice strukturalne, i już choćby z tego względu trudno przyjmować rozwiązanie szwajcarskie za przedmiot analizy. Egzekutywa w tym państwie ma bowiem strukturę monistyczną, a Prezydent Federalny, wybierany na okres jednego roku ze składu siedmioosobowej Rady Federalnej, w stosunku do innych członków tego gremium zajmuje jedynie pozycję *primus inter pares*. Sam stoi zresztą na czele jednego z departamentów rządowych. Tak skonstruowany urząd trudno więc porównywać z głową państwa w innych systemach rządów. To samo dotyczy również instytucji wiceprezydenta. Szerzej na temat władzy wykonawczej na gruncie szwajcarskich rozwiązań ustrojowych zob. M. Aleksandrowicz, *Władza wykonawcza w Szwajcarii. Perspektywa historyczna i współczesność*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2016, z. 20/B, s. 225–233; Ph. Lauvaux, A. Le Divelec, *Les grandes démocraties contemporaines*, Paris 2016, s. 423–427.

lamentarny, choć można się zgodzić, że normowany w wersji nieco zmodyfikowanej w stosunku do podręcznikowych wyznaczników parlamentaryzmu⁵. Jeśli jednak pozostać przy stanowisku, że powszechna elekcja głowy państwa jest procedurą importowaną z dwóch pozostałych systemów, a czysty parlamentaryzm takich wyborów nie zakłada, to można stwierdzić, że ustrój parlamentarny nie pozostaje bez wpływu na konstrukcję wiceprezydentury, która w takich warunkach również nie pochodzi z wyborów powszechnych. Przekonuje o tym specyfika procedur elekcyjnych w Indiach oraz Iraku. W pierwszym z wymienionych państw do wyboru prezydenta oraz wiceprezydenta stosuje się konstrukcję specjalnego kolegium wyborczego, przy czym nie jest ono w obu przypadkach takie samo, lecz są to dwa różnie skonstruowane podmioty. Elekcja wiceprezydenta jest dokonywana przez kolegium złożone z członków obu izb parlamentu, natomiast w przypadku obsady urzędu prezydenckiego uwzględnia się jeszcze członków ciał ustawodawczych funkcjonujących w poszczególnych stanach (art. 54, art. 66 ust. 1)⁶. Wspólny pozo-

⁵ Mianem parlamentarno-gabinetowego określa bułgarski system rządów J. Wojnicki, wskazując jako argument m.in. wyłącznie parlamentarną odpowiedzialność rządu. Zob. J. Wojnicki, *Pozycja ustrojowa prezydenta w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] *Instytucja prezydenta. Zagadnienia teorii i praktyki na tle doświadczeń polskich oraz wybranych państw obcych*, red. T. Mołdawa, J. Szymanek, Warszawa 2010, s. 238. Jakkolwiek trzeba zaznaczyć, że w świetle definicji semiprezycjonalizmu przedstawionej przez R. Elgie Bułgaria spełnia kryteria tego właśnie modelu ustrojowego. Należy jednak mieć na względzie, że jest to – na tle innych prezentowanych w literaturze ujęć – najbardziej liberalna z propozycji definicyjnych. O przejściu od czystego modelu parlamentarnego do modelu semiprezycjonalistycznego ma w tym przypadku przesądzać jedynie modyfikacja jednego elementu w postaci zastąpienia niepowszechnych wyborów prezydenckich głosowaniem powszechnym. Wskutek tego, za systemy semiprezycjonalistyczne uchodzą – zdaniem R. Elgie – również ustroje takich państw, jak np. Czechy, Irlandia, Słowacja czy Słowenia, a przecież w każdym z nich prezydentura nie jest wyposażona w szczególnie istotne kompetencje. Zob. R. Elgie, *Semi-Presidentialism. Sub-Types...*, s. 23–27. Inne ujęcia semiprezycjonalistycznego systemu rządów (np. te, które przedstawiali M. Duverger, G. Sartori czy J.A. Cheibub), choć różnią się między sobą, stawiają określone wymogi w odniesieniu do siły prezydentury. Szerzej na temat różnych propozycji definiowania semiprezycjonalizmu zob. J. Szymanek, *System półprezydencki (mieszany). Metodologiczna zasadność i prakseologiczna użyteczność*, [w:] *Systemy rządów w perspektywie...*, s. 291–311; M. Jarentowski, *Mieszany system rządów – definicje*, [w:] *Parlamentarny system rządów. Teoria i praktyka*, red. T. Mołdawa, J. Szymanek, M. Mistygacz, Warszawa 2012, s. 272–291.

⁶ *Constitution of India, 1949*, <http://www.legislative.gov.in/sites/default/files/COI-updated-as-31072018.pdf> (27.04.2019).

staje natomiast wybór piastunów tych stanowisk z zastosowaniem systemu pojedynczego głosu przechodniego. Z kolei w Iraku, obok wybieranego przez jednoizbowy parlament prezydenta państwa (art. 70 konstytucji) funkcjonuje trzech wiceprezydentów (zgodnie z art. 69 ust. 2 konstytucji winno istnieć co najmniej jedno stanowisko wiceprezydenta)⁷. W 2016 r. doszło do przywrócenia wiceprezydentury decyzją Sądu Najwyższego, ponieważ przeprowadzona rok wcześniej reforma całkowicie ją zniosła, co uznano za niezgodne z ustawą zasadniczą⁸. Co zrozumiałe, wiceprezydenci – podobnie jak głowa państwa – nie pochodzą z wyborów powszechnych. Odmienna sytuacja występuje w Bułgarii, gdzie wiceprezydenturę obsadza się – tak jak stanowisko głowy państwa – w głosowaniu ogólnonarodowym. Wiceprezydent jest bowiem wybierany w tym samym czasie oraz z tej samej listy, z której następuje elekcja prezydenta, a także w tym samym trybie, który przewiduje się dla dokonania wyboru głowy państwa (art. 94)⁹.

W kwestii przejmowania przez wiceprezydenta funkcji głowy państwa konstytucje recypujące, przynajmniej w warstwie normatywnej konstrukcję systemu parlamentarnego, nie zawierają jednolitych rozwiązań. W Bułgarii trwałe opróżnienie urzędu prezydenckiego przekłada się na uaktywnienie wiceprezydenta, który ma wykonywać obowiązki głowy państwa do końca kadencji (art. 97 ust. 3). Odmiennie ujmuje to konstytucja Indii, w świetle której wakat powstały na stanowisku prezydenta wymaga przeprowadzenia przyspieszonych wyborów (art. 62). Wiceprezydent wykonuje wprawdzie obowiązki głowy państwa, gdy następuje opróżnienie urzędu prezydenckiego oraz w razie czasowej niemożności jego sprawowania, jednak tylko do chwili objęcia stanowiska przez prezydenta wybranego w przyspieszonej elekcji. W sytuacji wyboru głowy państwa przez kolegium elektorskie, a tym bardziej w razie wyposażenia w tę kompetencję samego parlamentu, powierzenie wiceprezydentowi funkcji podmiotu wykonującego obowiązki głowy państwa przez resztę kadencji prezydenc-

⁷ *Constitution of the Republic of Iraq, 2005*, <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/73414/91671/F1360573136/IRQ73414.pdf> (5.04.2019).

⁸ *Iraq court overturns PM decision to scrap VP posts*, 10.10.2016, <https://www.al-monitor.com/pulse/afp/2016/10/iraq-politics-court.html> (5.04.2019).

⁹ *Konstytucja Republiki Bułgarii*, wstęp J. Karp, tłum. H. Karpińska, Warszawa 2012, s. 83.

kiej nie ma wszakże szczególnie silnego uzasadnienia. Przedterminowe obsadzenie tego urzędu zgodnie z procedurami przewidzianymi do stosowania w warunkach normalnych nie wiąże się bowiem z koniecznością zorganizowania wyborów powszechnych, a także z wymogami przeprowadzenia skierowanej do niego kampanii wyborczej, co z natury rzeczy obciąża państwo pod względem finansowym. Co więcej, w systemie parlamentarnym – podobnie jak w modelu semiprezydenckim – nie występuje znane z amerykańskiego prezydenccjalizmu „usztynienie” elekcji prezydenckich i parlamentarnych wynikające z faktu ich równoczesnego przeprowadzania. Skoro więc dopuszczalne jest rozwiązanie legislatury powodujące wcześniejsze wybory parlamentarne, nie ma potrzeby zachowywania terminowości wyborów prezydenckich, ponieważ i tak nie można by zagwarantować, że będą się one pokrywać z parlamentarnymi. Nietypowe jest wobec tego rozwiązanie zastosowane w Iraku, gdzie z jednej strony wiceprezydent nie kończy kadencji prezydenckiej, lecz w razie powstałego wakatu musi dojść do przyspieszonej elekcji (art. 75 ust. 3), a z drugiej kadencja prezydencka została usztyniona, ponieważ głowa państwa wybrana w takich warunkach sprawuje urząd jedynie przez resztę okresu pełnomocnictw dotychczasowego prezydenta, a mandat prezydencki wygasa wraz z zakończeniem kadencji parlamentu (art. 72 ust. 2). Choć więc przyspieszone wybory nie prowadzą do obsady urzędu głowy państwa na pełną czteroletnią kadencję, to wiceprezydenturze nie przypada w związku z tym żadna szczególna rola ustrojowa.

Osobnym zagadnieniem pozostają inne kompetencje wiceprezydentów w obrębie przyjmowanego w konstytucji parlamentarnego systemu rządów. W Indiach wiceprezydentura traktowana jest głównie jako instytucja aktywowana w razie niemożności sprawowania urzędu przez głowę państwa. Stąd też konstytucja nie rozbudowuje zadań i kompetencji tego organu w innych obszarach. Należy zasygnalizować przede wszystkim funkcję wiceprezydenta jako przewodniczącego Rady Stanów (*the Council of States*), czyli izby drugiej parlamentu (art. 64), która też *notabene* jest uprawniona do tego, by pozbawić go stanowiska (art. 67). Można też wspomnieć o przyjmowaniu pisemnej rezygnacji głowy państwa, która jest składana właśnie na ręce wiceprezydenta (art. 56). Dalej idących uprawnień nie przyznano również wiceprezydenturze w Iraku, którego ustrój budowano po upadku dyktatorskich rządów Saddama

Husajna. Nie dotyczy to jednak przepisów przejściowych, które obowiązywały u progu nowej państwowości irackiej, a które regulowały skład i funkcjonowanie tzw. Rady Prezydenckiej (*the Presidency Council*) – organu złożonego z prezydenta oraz dwóch wiceprezydentów. Decyzje tego podmiotu miały zapadać jednogłośnie (art. 138), co dowodziło szczególnie silnej pozycji obu wiceprezydentów¹⁰. Regulacje te są zatem o tyle warte uwagi, że choć zostały przyjęte na okres przejściowy (pierwsza Rada Prezydencka została zresztą powołana jeszcze przed wejściem w życie nowej konstytucji), to pokazują one nietypową rolę wiceprezydentów, którzy – reprezentując różne grupy religijne – współtworzyli organ o charakterze kolegialnej głowy państwa. Po wyczerpaniu formuły Rady Prezydenckiej znaczenie wiceprezydentury uległo zmniejszeniu. Obecnie nie wyposaża się jej w silne kompetencje, trzeba jednak zauważyć, że funkcje wiceprezydentów obejmują politycy o znaczącej pozycji oraz dużym doświadczeniu na najwyższych stanowiskach państwowych (np. wybrani w 2014 r. Ayad Allawi oraz Nouri al-Maliki). Z kolei w odniesieniu do wiceprezydentury bułgarskiej należy zwrócić uwagę na przyznaną głowie państwa kompetencję do delegowania niektórych uprawnień. Podkreślenia wymaga jednak, że po pierwsze ich zakres nie jest szeroki, a po drugie bułgarska prezydentura nie ulega jakiegś istotniejszej rewaluacji na tle typowych założeń modelu parlamentarnego (jej wzmocniony status wynika właściwie wyłącznie z powszechnych wyborów głowy państwa), a zatem trudno oczekiwać, że w takich okolicznościach wiceprezydent zyska poważniejsze znaczenie ustrojowe. Do kompetencji, które można na niego delegować należą wskutek tego mianowanie i odwoływanie niektórych funkcjonariuszy państwowych, nadawanie obywatelstwa oraz udzielanie zgody na jego zrzeczenie się, przyznawanie azylu oraz stosowanie prawa łaski (art. 104 w związku z art. 98 p. 7, 9, 10, 11)¹¹.

¹⁰ Wyboru tego organu dokonano po raz pierwszy w 2005 r. *Talabani elected as Iraqi president*, 6.04.2005, <https://www.theguardian.com/world/2005/apr/06/iraq> (5.04.2019).

¹¹ Bułgarską wiceprezydenturę jako możliwy punkt odniesienia w reformie systemu ustrojowego w Polsce rozważa R. Grabowski, pisząc w tym kontekście, że „urząd wiceprezydenta dobrze wpisuje się w generalną dyrektywę towarzyszącą zasadzie podziału władzy, tj. rozdzielenia funkcji i związanych z nimi kompetencji”. Zob. R. Grabowski, *Racjonalizacja polskich instytucji politycznych przy zastosowaniu rozwiązań ustrojowych państw współczesnych*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2017, nr 5, s. 16–17.

III.

Państwami, które można uznać za syntetyzujące przewidziany przepisami konstytucyjnymi model semiprezydencki oraz instytucję wiceprezydentury są współcześnie Gabon, Namibia¹² oraz Peru¹³. W każdym z nich egzekutywa przybiera formułę dualistyczną, a ministrowie pozostają politycznie odpowiedzialni nie tylko przed wybieraną w głosowaniu powszechnym głową państwa, ale także przed parlamentem. To ostatnie oznacza, że legislatura jest w stanie, przynajmniej z formalnego punktu widzenia, doprowadzić do zmiany układu rządowego. Podwójną odpowiedzialność ministrów regulują same ustawy zasadnicze. Wymienione państwa recypują jednak mocny wariant semiprezydenccjalizmu, w którym pozycja ustrojowa prezydenta jest silnie zaznaczona. Świadczą o tym wspomniane sformalizowany prymat głowy państwa nad podporządkowanym jej gabinetem oraz szeroko zakreślone

¹² W Namibii urząd wiceprezydenta wprowadzono dopiero w następstwie dokonanej w 2014 r. nowelizacji obowiązującej konstytucji z 1990 r. Zob. *Namibian Constitution Third Amendment Act, 2014*, <https://www.lac.org.na/laws/2014/5589.pdf> (28.11.2019).

¹³ Na tle innych systemów rządów w Ameryce Łacińskiej ustrój peruwiański, z racji szczególnie wyraźnego wkomponowania elementów parlamentaryzmu, co w efekcie generuje jego semiprezydenckie oblicze, przedstawia się dość nietypowo. Wprowadzanie elementów parlamentaryzmu do systemów rządów tej części świata (np. poprzez konstytucjonalizację gabinetu oraz instytucję kontrasygnaty aktów prezydenckich) jest wszakże zjawiskiem, które występuje w szerszej grupie państw. Przykładem jest chociażby Argentyna, gdzie recepcja rozwiązań zaczerpniętych z parlamentaryzmu również pozostaje widoczna, choć w mniejszym niż w Peru zakresie. Co warto podkreślić, włączenie niektórych elementów systemu parlamentarnego prowadzi w praktyce nie do osłabienia, lecz do wzmocnienia władzy prezydenckiej, np. poprzez skuteczniejszą niż w czystym prezydenccjalizmie kontrolę egzekutywy nad kształtowaniem agendy legislacyjnej. Zob. L.E. Anderson, *Democratization by Institutions. Argentina's Transition Years in Comparative Perspective*, Ann Arbor 2016, s. 33–37; S. Bożyk, *Prezydent w systemie ustrojowym Republiki Argentyny*, [w:] *Ustrój polityczny państwa. Myśl polityczno-prawna. Współczesne systemy rządów. Prace ofiarowane profesorowi zw. nauk prawnych Adamowi Jamrozowi z okazji Jego Jubileuszu*, red. S. Bożyk, A. Olechno, Białystok 2018, s. 37–47. W przypadku Peru sygnalizowana tendencja jest zatem na tyle wyraźna, że uzasadnia pogląd o recepcji modelu semiprezydenckiego. Mając na uwadze systemy rządów państw latynoamerykańskich, należy wspomnieć, że w literaturze przedmiotu jako semiprezydencki określa się także system Haiti. Zob. S. Moestrup, *Semi-presidentialism in young democracies. Help or hindrance?*, [w:] *Semi-presidentialism outside Europe. A comparative study*, red. R. Elgie, S. Moestrup, London–New York 2007, s. 47.

uprawnienia, z których może ona korzystać¹⁴. Wkomponowanie do tak ustanowionych struktur instytucjonalnych urzędu wiceprezydenta jest z pewnością nietypową, w porównaniu z innymi ustrojami semiprezydentskimi, cechą wskazanych państw. W pozostałych taka instytucja nie występuje, choć mogła występować w przeszłości. Dowodzi tego obowiązująca konstytucja Senegalu z 2001 r., która wprowadziła w swoim pierwotnym brzmieniu nie przewidywała wiceprezydentury, jednak w trakcie sprawowania funkcji głowy państwa przez Abdoulaye Wade'a (w latach 2000–2012) stosowne regulacje zostały do niej włączone. Po objęciu urzędu prezydenckiego przez Macky Salla w 2012 r. zdecydowano się jednak na ponowną nowelizację ustawy zasadniczej, tym razem celem likwidacji stanowiska wiceprezydenta¹⁵.

¹⁴ Do systemów semiprezydentskich jest niekiedy zaliczany ustrój Azerbejdżanu, w obrębie którego również wprowadzona została wiceprezydentura. Taki punkt widzenia przyjmuje R. Elgie, który traktuje system rządów tego państwa jako tzw. prezydencko-parlamentarną odmianę semiprezydencjalizmu. Ma to więc być jego mocniejsza wersja, która zakłada, że gabinet jest politycznie odpowiedzialny zarówno przed prezydentem, jak i przed parlamentem. Zob. R. Elgie, *Semi-Presidentialism. Sub-Types and Democratic Performance*, Oxford–New York 2011, s. 29; J. LaPorte, *Semi-presidentialism in Azerbaijan*, [w:] *Semi-Presidentialism in the Caucasus and Central Asia*, red. R. Elgie, S. Moestrup, London 2016, s. 91–117. Analiza przepisów konstytucyjnych, a tym bardziej praktyki ustrojowej, dowodzi jednak zdecydowanej przewagi głowy państwa nad kierowanym przez premiera rządem, który zresztą jest traktowany jako organ pomocniczy prezydenta, a nie jako przynajmniej w jakiejś mierze autonomiczny względem niego organ egzekutywy. Ustawa zasadnicza zawiera wprowadziła regulacje wskazujące na częściowe włączenie parlamentu w procedurę tworzenia gabinetu, jednak kluczowe znaczenie ma brak możliwości zablokowania tego procesu oraz narzucenia głowie państwa własnych kandydatur, jak również niedopuszczalność obalenia gabinetu w trybie wotum nieufności. Niemożność doprowadzenia przez legislaturę do personalnych zmian w obrębie władzy wykonawczej skutkujących upadkiem rządu nie pozwala na przyjęcie, że ten ostatni podmiot ponosi odpowiedzialność parlamentarną. W tym kontekście warto przytoczyć konstatację J. Zalesnego, który stwierdza, że „układ sił politycznych wyłoniony w parlamencie po wyborach nie determinuje składu politycznego gabinetu”. Zob. J. Zalesny, *System konstytucyjny Azerbejdżanu*, Warszawa 2013, s. 52. To z kolei nie pozwala na ulokowanie systemu rządów Azerbejdżanu wśród nawet mocno sprezydencjalizowanych ustrojów semiprezydentskich.

¹⁵ Ł. Jakubiak, *System ustrojowy Senegalu*, Kraków 2014, s. 179, 182. W związku z wpisaniem wiceprezydentury do senegalskiej struktury ustrojowej, a także podjęciem próby wprowadzenia dalszych nowelizacji konstytucyjnych w celu stworzenia przez prezydenta i wiceprezydenta wyborczego tandemu, wobec prezydenta Abdoulaye Wade'a formułowano zarzuty o inicjowanie tych zmian w celu przekazania w ten sposób prezydentury własnemu

We wskazanych państwach zastosowane zostały niejednolite mechanizmy służące personalnej obsadzie analizowanego urzędu. W Peru dokonuje się tego w trybie głosowania powszechnego, na zasadach dotyczących głowy państwa, przy czym peruwiańska ustawa zasadnicza przewiduje istnienie dwóch wiceprezydentów (art. 111 ust. 3)¹⁶. Procedury zakładającej zastosowanie zasady powszechności nie przyjęto natomiast w Gabonie, gdzie urząd ten jest obsadzany w drodze nominacji dokonywanej przez prezydenta spośród parlamentarzystów lub spoza ich grona. Powołanie i odwołanie wiceprezydenta wymaga przeprowadzenia konsultacji z przewodniczącymi obu izb parlamentu (art. 14a)¹⁷. Na podstawie nominacji wyłaniany jest także wiceprezydent Namibii. Wybiera go głowa państwa spośród pochodzących z wyborów członków Zgromadzenia Narodowego (art. 28 ust. 1A)¹⁸.

Odnosząc się do roli wiceprezydenta jako podmiotu przejmującego w określonych okolicznościach obowiązki prezydenckie, należy zauważyć, że również w tym obszarze zastosowane zostały zróżnicowane uregulowania. W świetle obowiązującej konstytucji Peru w razie czasowej lub trwałej niezdolności do sprawowania urzędu obowiązki głowy państwa przejmuje pierwszy wiceprezydent (*el Primer Vicepresidente*), a gdy to nie jest możliwe – drugi z nich (*el Segundo Vicepresidente*). To samo dotyczy także sytuacji, gdy głowa państwa opuszcza terytorium kraju. Jeśli jednak funkcji prezydenckich nie może realizować żaden z wiceprezydentów, do przewodniczącego parlamentu należy zarządzenie przedterminowych wyborów (art. 115). Jak więc wynika z tak skonstruowanych unormowań, wybory odbywają się planowo wskutek tego, że wiceprezydent wykonuje obowiązki prezydenta do upływu terminu, na który ten ostatni został wybrany. Ustąpienie obu wiceprezydentów prowadzi natomiast do wcześniejszych wyborów. Należy nadmienić, że w rezultacie

synowi. Zob. *Sénégal: Wade veut un président et un vice-président élus en 2012*, 17.06.2011, <http://www.rfi.fr/afrique/20110617-le-senegal-Wade-président-vice-president-election-2012> (6.04.2019); B. Roger, *Sénégal: d'un Wade l'autre*, 10.02.2018, <https://www.jeuneafrique.com/mag/522229/politique/senegal-dun-wade-lautre> (6.04.2019).

¹⁶ *La Constitución Política del Perú*, 1993, <http://www4.congreso.gob.pe/ntley/Imagenes/Constitu/Cons1993.pdf> (6.04.2019).

¹⁷ *Constitution de la République gabonaise*, 1991, <http://www.cjca-conf.org/fr/wp-content/uploads/sites/5/2017/03/gabon.pdf> (28.03.2019).

¹⁸ *Namibian Constitution*, 1990, https://laws.parliament.na/cms_documents/namibian-constitution-e77d13246a.pdf (1.12.2019).

rezygnacji, którą w 2018 r. złożył ówczesny prezydent Pedro Pablo Kuczynski funkcje głowy państwa przejął pierwszy wiceprezydent Martín Vizcarra, który jednak wyraził gotowość pozostania na stanowisku do planowych wyborów w 2021 r.¹⁹ Z kolei zgodnie z art. 28 ust. 2C oraz art. 29 ust. 4(b) konstytucji Namibii wiceprezydent obejmuje opróżniony urząd prezydencki na pozostały okres kadencji głowy państwa lub do przyspieszonych wyborów. Te ostatnie winny się odbyć tylko pod warunkiem, że do planowej elekcji pozostało więcej niż jeden rok. Odmienne regulacje stosuje się w Gabonie, gdzie w razie opróżnienia urzędu prezydenckiego, funkcje głowy państwa realizuje nie wiceprezydent, lecz – tak jak we Francji – przewodniczący Senatu (art. 13 ust. 1)²⁰. Generuje to konieczność przeprowadzenia wcześniejszych wyborów (art. 13 ust. 3)²¹. Wiceprezydent nie pełni zatem tak charakterystycznej dla tej instytucji w wielu innych państwach roli podmiotu chroniącego przed zaburzeniem kalendarza wyborczego.

Jeśli chodzi o inne konstytucyjne kompetencje wiceprezydentów, to trzeba odnotować, że ustawa zasadnicza Peru nie zawiera regulacji wskazujących

¹⁹ *Peru political turmoil: President Martín Vizcarra sworn in*, 23.03.2018, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-43523076> (6.04.2019). Inna sytuacja miała natomiast miejsce w wyniku przedterminowego zakończenia prezydentury Alberto Fujimoriego, gdy oprócz głowy państwa ustąpili także obaj wiceprezydenci. Następstwem tego była przyspieszona elekcja, do której doszło w 2001 r. Zob. C. Krauss, *Fujimori Resignation Sets Off Succession Scramble in Peru*, 21.11.2000, <https://www.nytimes.com/2000/11/21/world/fujimori-resignation-sets-off-succession-scramble-in-peru.html> (6.04.2019).

²⁰ Rozwiązanie to jest – jak słusznie zauważa B. Szczurowski – typowe dla tych państw afrykańskich, które wcześniej należały do francuskiego imperium kolonialnego. Zob. B. Szczurowski, *Sposoby uregulowania kwestii zastępstwa głowy państwa w razie opróżnienia urzędu lub przejściowej niemożności jego sprawowania we współczesnych republikach. Rozwiązania „typowe” i „oryginalne”*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2016, z. 20/B, s. 86.

²¹ Sygnalizowana regulacja konstytucyjna znalazła zastosowanie w związku ze śmiercią w 2009 r. wieloletniego, bo sprawującego ten urząd od 1967 r., prezydenta tego państwa, Omara Bongo Ondimby. Funkcje głowy państwa przez ponad cztery miesiące realizowała ówczesna przewodnicząca izby drugiej, Rose Francine Rogombé. Zob. *Gabon: Rose Francine Rogombé deviant présidente du Gabon*, 10.06.2009, <http://gaboneco.com/gabon-rose-francine-rogombe-devient-presidente-du-gabon.html> (2.04.2019). W tym samym roku nowym prezydentem został, w wyniku przedterminowego głosowania powszechnego, Ali Bongo Ondimba, syn zmarłego szefa państwa. Zob. M. Ben Yahmed *Ali Bongo Ondimba, l'héritier*, 8.09.2009, <https://www.jeuneafrique.com/201317/politique/ali-bongo-ondimba-l-h-ritier> (3.04.2019).

na uaktywnienie wiceprezydentury w innych obszarach niż przejmowanie obowiązków głowy państwa, gdy piastun urzędu prezydenckiego z różnych względów nie może ich wykonywać. Specyfikę instytucji wiceprezydenta w tym państwie w znacznie większej mierze unaocznia realizowana praktyka ustrojowa. W latach 2016–2018 stanowisko pierwszego wiceprezydenta zajmował wspomniany Martín Vizcarra. W tym samym czasie był on najpierw ministrem transportu i komunikacji, a następnie – po rezygnacji z tej funkcji – został mianowany ambasadorem w Kanadzie. Gdy w 2018 r. Pedro Pablo Kuczynski złożył rezygnację obowiązków głowy państwa przejął zgodnie z konstytucją właśnie Vizcarra, który z tego powodu musiał opuścić placówkę dyplomatyczną w Ottawie²². Opisany przykład pokazuje zupełnie akcesoryjny charakter peruwiańskiej wiceprezydentury. Po pierwsze, piastun tego urzędu może równocześnie obejmować inne stanowiska, w tym także uzyskać członkostwo w gabinecie jako minister odpowiedzialny za określony sektor polityki państwa, a po drugie może stale pełnić obowiązki poza terytorium kraju, czego z kolei dowodzi możliwość równoczesnego pozostawania na stanowisku ambasadora. Pod tym względem ustawa zasadnicza Namibii wprowadza dużo dalej idące restrykcje, w myśl art. 28 ust. 2A (d) nie dopuszczając, by wiceprezydent zajmował jakiekolwiek inne stanowiska rządowe, w tym urząd premiera. Podobne ograniczenia zawiera konstytucja Gabonu, wskazując, że funkcja wiceprezydenta jest niepołączalna z zajmowaniem innego stanowiska publicznego, a także z przynoszącą zysk aktywnością prywatną (art. 14b). Ustawa zasadnicza przewiduje równocześnie możliwość delegowania na wiceprezydenta zadań wskazanych przez głowę państwa, jednak w tym zakresie odsyła do ustawodawstwa organicznego (art. 14d). Uwagę zwraca jednak, że wiceprezydent *ex officio* wchodzi w skład Rady Ministrów i jako członek gabinetu może, na podstawie upoważnienia prezydenckiego, pełnić funkcję przewodniczącego tego gremium (art. 16 ust. 2). Podobnie jak we Francji, której wiele rozwiązań ustrojowych wprowadziła gabońska ustawa zasadnicza, Radzie Ministrów przewodniczy, o ile nie zachodzą żadne szczególne okoliczności, głowa państwa²³. Ponadto, w myśl art. 108 byli wiceprezydenci,

²² D. Páez, *Perú: El cambio del nuevo gobierno*, 12.04.2018, <https://latinamericanpost.com/es/20551-peru-el-cambio-del-nuevo-gobierno> (7.04.2019).

²³ Z racji powierzenia, w razie nieobecności prezydenta, obowiązków przewodniczącego wiceprezydentowi, osłabieniu uległa pozycja premiera, do którego – również wzorem fran-

obok byłych premierów i byłych przewodniczących izb parlamentu, wchodzi w skład Rady Ekonomicznej i Społecznej jako organu opiniotwórczego w sprawach takich jak gospodarka, finanse, polityka społeczna i kulturalna oraz ochrona środowiska. Z kolei zgodnie z art. 35 konstytucji Namibii wiceprezydent jest, obok m.in. prezydenta i premiera, członkiem gabinetu (ust. 1), a w razie nieobecności tego pierwszego i na podstawie wydanego przez niego upoważnienia może przewodniczyć obradom tego gremium. *Notabene* w ten sam sposób uregulowano także pozycję premiera (ust. 3).

IV.

Przedstawiona analiza trybu wyboru oraz zadań, które powierza się wiceprezydentom w państwach przyjmujących parlamentaryzm lub semiprezydenccjalizm nie pozwala na stwierdzenie, że wyznaczony w ten sposób kontekst instytucjonalny stanowi czynnik, który w decydującej mierze warunkuje formułę samej wiceprezydentury (pomijając, rzecz jasna, że prezydenccjalizm ewidentnie sprzyja samemu istnieniu instytucji wiceprezydenta). Podobnie jak w prezydenccjalizmie, także w systemach parlamentarnym i semiprezydenckim wiceprezydent winien przede wszystkim wspomagać głowę państwa, zyskując na znaczeniu w razie opróżnienia, z różnych przyczyn, urzędu prezydenckiego, lub ewentualnie – czasowej przeszkody w jego sprawowaniu. Stanowisko to dotychczasowy wiceprezydent ma w większości przypadków zajmować do końca pierwotnie wyznaczonej kadencji głowy państwa, co czyni bezprzedmiotową kwestię wcześniejszej elekcji. O ile jednak rozwiązanie jest istotne – ze względu na usztywnienie kadencji parlamentu i głowy państwa, u którego podstaw leży brak możliwości uchwalenia egzekutywie wotum nieufności oraz rozwiązania samej legislatury – w państwach z systemem prezydenckim, to w ramach parlamentaryzmu oraz semiprezydenccjalizmu ta właśnie funkcja wiceprezydenta nie ma aż tak dużej wagi. Nie zmienia to wszakże faktu, że i w tych przypadkach przewiduje się ją, choć nie w każdym przypadku, w przepisach ustaw zasadniczych. Dowodzi tego przykład w Bułgarii, gdzie

cuskim – zadanie to należało, zanim została wprowadzona instytucja wiceprezydenta. Zob. *Gabon: Constitution du 26 mars 1991 (le texte initial)*, <http://mjp.univ-perp.fr/constit/ga.htm> (7.04.2019).

z unormowań konstytucyjnych wynika wprost, że wcześniejsze wybory prezydenta i wiceprezydenta przeprowadza się jedynie wówczas, gdy ten ostatni sam nie może objąć urzędu prezydenckiego.

Główne różnice pomiędzy wiceprezydentami we współczesnych systemach ustrojowych dotyczą wobec tego przede wszystkim dwóch kwestii – struktury wiceprezydentury oraz trybu obsadzania tego urzędu. Trudno jednak przyjmować, że odmienności te będzie można wytłumaczyć jedynie recypowanym w konkretnym państwie systemem rządów. Bez względu na to, który z nich zostaje wprowadzony, powszechna elekcja prezydencka (która z definicji występuje w semiprezydenccjalizmie, a opcjonalnie – także w parlamentarystyce) może być komponowana zarówno z takim samym trybem wyboru wiceprezydenta (np. w Indiach, gdzie w obu przypadkach nie stosuje się zasady powszechności, choć zachodzą różnice co do podmiotu dokonującego wyboru) jak i wyznaczaniem piastuna tego urzędu przez nowo wybraną głowę państwa, a zatem bez przedkładania stosowanej kandydatury elektoratowi (takie rozwiązanie jest stosowane w Gabonie i Namibii). Można dojść do wniosku, że jedynie w obrębie systemu parlamentarnego, i to tylko w wersji zakładającej niepowszechną elekcję głowy państwa, tryb wyboru wiceprezydenta jest przesądzony o tyle, o ile trudno oczekiwać, że będzie to następowało w głosowaniu powszechnym, gdy sama głowa państwa z takich wyborów nie pochodzi. Spośród sześciu omawianych państw brak powszechnych wyborów prezydenckich nie pozostawia żadnego pola manewru co do trybu obsady urzędu wiceprezydenta jedynie w Iraku oraz Indiach. Także liczba wiceprezydentów nie jest zdeterminowana ustanowionym systemem rządów. Podobnie jak w systemie prezydenckim, którego, rzecz jasna, nie można sprowadzać wyłącznie do tego występującego w USA, również w pozostałych dwóch może istnieć jeden lub więcej wiceprezydentów. W odniesieniu do systemu semiprezydenckiego to drugie rozwiązanie występuje w Peru, a jeśli chodzi o ustrój parlamentarny – w Iraku. W przypadku zarówno parlamentarystyki, jak i semiprezydenccjalizmu przeważają jednak te z jednym wiceprezydentem. Także pod tym względem pomiędzy dwoma omawianymi systemami rządów a modelem prezydenckim trudno dostrzec ewidentne różnice. Nie byłby zatem uprawniony pogląd, że w obu konkurencyjnych wobec prezydenccjalizmu strukturach ustrojowych ukształtowała się jakościowo odmienna koncepcja wiceprezydentury.

Literatura

Aleksandrowicz M., *Władza wykonawcza w Szwajcarii. Perspektywa historyczna i współczesność*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2016, z. 20/B.

Anderson L.E., *Democratization by Institutions. Argentina's Transition Years in Comparative Perspective*, Ann Arbor 2016.

Ben Yahmed M., *Ali Bongo Ondimba, l'héritier*, 8.09.2009, <https://www.jeuneafrique.com/201317/politique/ali-bongo-ondimba-l-h-ritier> (3.04.2019).

Bożyk S., *Prezydent w systemie ustrojowym Republiki Argentyny*, [w:] *Ustrój polityczny państwa. Myśl polityczno-prawna. Współczesne systemy rządów. Prace ofiarowane profesorowi zw. nauk prawnych Adamowi Jamrozowi z okazji Jego Jubileuszu*, red. S. Bożyk, A. Olechno, Białystok 2018.

Democracy Index 2018, the Economist Intelligence Unit, https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy2018 (5.04.2018).

Gabon: Rose Francine Rogombé deviant présidente du Gabon, 10.06.2009, <http://gaboneco.com/gabon-rose-francine-rogombe-devient-presidente-du-gabon.html> (2.04.2019).

Grabowski R., *Racjonalizacja polskich instytucji politycznych przy zastosowaniu rozwiązań ustrojowych państw współczesnych*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2017, nr 5.

Iraq court overturns PM decision to scrap VP posts, 10.10.2016, <https://www.al-monitor.com/pulse/afp/2016/10/iraq-politics-court.html> (5.04.2019).

Jakubiak Ł., *System ustrojowy Senegalu*, Kraków 2014.

Jarentowski M., *Mieszany system rządów – definicje*, [w:] *Parlamentarny system rządów. Teoria i praktyka*, red. T. Mołdawa, J. Szymanek, M. Mistygacz, Warszawa 2012.

Krauss C., *Fujimori Resignation Sets Off Succession Scramble in Peru*, 21.11.2000, <https://www.nytimes.com/2000/11/21/world/fujimori-resignation-sets-off-succession-scramble-in-peru.html> (6.04.2019).

LaPorte J., *Semi-presidentialism in Azerbaijan*, [w:] *Semi-Presidentialism in the Caucasus and Central Asia*, red. R. Elgie, S. Moestrup, London 2016.

Lauvaux Ph., Le Divelec A., *Les grandes démocraties contemporaines*, Paris 2016.

Moestrup S., *Semi-presidentialism in young democracies. Help or hindrance?*, [w:] *Semi-presidentialism outside Europe. A comparative study*, red. R. Elgie, S. Moestrup, London–New York 2007.

Páez D., *Perú: El cambio del nuevo gobierno*, 12.04.2018, <https://latinamericanpost.com/es/20551-peru-el-cambio-del-nuevo-gobierno> (7.04.2019).

Peru political turmoil: President Martín Vizcarra sworn in, 23.03.2018, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-43523076> (6.04.2019).

Roger B., *Sénégal: d'un Wade l'autre*, 10.02.2018, <https://www.jeuneafrique.com/mag/522229/politique/senegal-dun-wade-lautre> (6.04.2019).

- Sénégal: Wade veut un président et un vice-président élus en 2012, 17.06.2011, <http://www.rfi.fr/afrique/20110617-le-senegal-Wade-president-vice-president-election-2012> (6.04.2019).
- Szczurowski B., *Sposoby uregulowania kwestii zastępstwa głowy państwa w razie opróżnienia urzędu lub przejściowej niemożności jego sprawowania we współczesnych republikach. Rozwiązania „typowe” i „oryginalne”*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2016, z. 20/B.
- Szymanek J., *Parlamentarny system rządów*, [w:] *Wielki słownik parlamentarny*, red. J. Szymanek, Warszawa 2018.
- Szymanek J., *System półprezydencki (mieszany). Metodologiczna zasadność i prakseologiczna użyteczność*, [w:] *Systemy rządów w perspektywie porównawczej*, red. J. Szymanek, Warszawa 2014.
- Talabani elected as Iraqi president, 6.04.2005, <https://www.theguardian.com/world/2005/apr/06/iraq> (5.04.2019).
- Wallner M., *Koncepcje teoretyczne systemu rządów: źródła, założenia, krytyka*, [w:] *Systemy rządów w perspektywie porównawczej*, red. J. Szymanek, Warszawa 2014.
- Wojnicki J., *Pozycja ustrojowa prezydenta w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] *Instytucja prezydenta. Zagadnienia teorii i praktyki na tle doświadczeń polskich oraz wybranych państw obcych*, red. T. Mołdawa, J. Szymanek, Warszawa 2010.
- Zaleśny J., *System konstytucyjny Azerbejdżanu*, Warszawa 2013.